

Kaddisj.com

Van Nathan Englander verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

Verlost van vleselijke verlangens
Het ministerie van Buitengewone Zaken
Waar we het over hebben wanneer we het over Anne Frank hebben
Weerzien in het midden van de aarde

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Nathan Englander

Kaddisj.com

Vertaald door
Nicolette Hoekmeijer

Ambo|Anthos
Amsterdam

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978 90 263 3913 4

© 2019 Nathan Englander

© 2019 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,

Amsterdam en Nicolette Hoekmeijer

Oorspronkelijke titel *Kaddish.com*

Oorspronkelijke uitgever Alfred A. Knopf

Omslagontwerp Roald Triebels, Amsterdam

Omslagillustratie © Katie Edwards/Ikon Images/Getty Images

Foto auteur © Michael Lionstar

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor mijn zus

deel een

I

Afgedekte spiegels en de voordeur op een kier, een gescheurde kraag en wangen vol stoppels, Larry leunend tegen het granieten aanrechtblad van het chique kookeiland van zijn zus. ‘Ze staren me allemaal aan,’ zegt hij. ‘Al je vrienden.’

‘Zo gaat dat,’ zegt Dina. ‘Mensen komen langs, spreken vriendelijke woorden, voelen zich opgelaten en staren je aan.’

Het is nog maar een paar uur na de begrafenis en Larry kan zichzelf wel schieten dat hij erover is begonnen. Na de dood van zijn vader had hij werkelijk gedacht dat niets zijn vertwijfeling nog zou kunnen verergeren. Maar dit, deze stille, mompelende stroom van mensen die deelneming komen betuigen, maakt het voor Larry alleen nog maar zwaarder.

Waar hij aanstoot aan neemt is de blik waarmee ze hem aankijken. Niet het gebruikelijke bedroefde knikje, dat in dergelijke gevallen gepast is. Larry is ervan overtuigd dat er venijn in schuilt – afkeuring.

Hij vraagt zich af hoe hij dit moet volhouden, een week lang gevangen in het huis van zijn zus, in de geloofsgemeenschap van zijn zus, en bij elke blik van een bezoeker het gevoel hebben kritisch te worden opgenomen.

En dus schiet telkens zijn hand omhoog, naar zijn kruin, om te voelen of het keppeltje er nog zit, het keppeltje dat door alle emo-

tionele lading zwaar is als een wioldop. Als het keppeltje zou ontbreken tijdens de sjivve voor zijn eigen vader, zou het zijn alsof hij naakt voor hen stond.

Als Larry even met zijn zus naar de keuken is geglipt, ventileert hij sissend zijn frustratie.

‘Zeg dat ze niet naar me moeten kijken.’

‘Ze komen condoleren. En dan zouden ze niet mogen kijken naar de...’ Dina zwijgt even. ‘Wat zijn we eigenlijk? De getroosten? De gegriefden?’

‘Wij zijn de grieven.’

‘De rouwenden!’ zegt ze. ‘En dan mogen ze van jou geen medeleven tonen?’

‘Ik wil gewoon niet worden afgewezen enkel en alleen omdat ik hun idiote wereldje de rug heb toegekeerd.’

Dina lacht, voor het eerst sinds ze hun vader ter aarde hebben besteld.

‘Echt iets voor jou,’ zegt zijn zus. ‘Om alles in het negatieve te trekken, om er iets ingewikkelds van te maken terwijl het haast niet eenvoudiger kan zijn. Al die verbittering terwijl je wordt overladen met goedheid, dat komt helemaal op jouw conto.’

‘Op mijn conto? Dat meen je niet. Wil je nou echt beweren dat... uitgerekend vandaag?’

‘Ja, en of ik dat wil beweren, broertje. Ik hou van je, Larry, maar als jij ervoor kiest om zelfs nu, uitgerekend vandaag, weer zo’n scène te schoppen...’

‘Een scène!’

‘Schreeuw niet zo, Larry. Iedereen kan je horen.’

‘Ze kunnen m’n rug op.’

‘Nee, dát is sympathiek.’

‘Ik meen het,’ zegt Larry, en hij bedenkt dat ‘scène’ misschien toch niet zo’n slecht gekozen woord is.

‘Nou, goed dan. Scheld maar lekker op al die afschuwelijke mensen die voor ons zullen koken, die ons eten zullen brengen, die me

de hele week overal naartoe zullen rijden, die ervoor zorgen dat wij niet in ons eentje hoeven te rouwen. Ja, scheld maar lekker op die vriendelijke mannen die het lichaam van onze vader hebben gewassen en de lijkwade hebben geprepareerd, die de scherven op zijn ogen hebben gelegd, en die nu hier in dit huis een minjan komen maken.’

‘Doe me een lol, Dina. Ik ben ook in de rouw en ik zou me ook thuis moeten voelen, in jouw huis, net als zij.’

‘Dat ontkent toch ook niemand? Probeer het te begrijpen, ze zijn dit gewoon niet gewend, Larry. Wat jij doet.’ Dina haalt adem, zet haar gedachten op een rijtje. ‘De joden in Memphis zijn nog conservatiever dan die lui tussen wie wij zijn opgegroeid. Hoe rechtlijnig ze ook zijn in Brooklyn, er zit altijd nog wel een rafelrandje aan. Maar hier, als je je hier radicaal opstelt, dan loop je de kans te worden aangestaard.’

Nu is Larry zelf degene die staart. Hij staat vlak voor zijn oudere zus, kijkt haar zo wezenloos mogelijk aan. Het is Larry een raadsel hoe iemand wat hij doet als radicaal zou kunnen beschouwen.

‘Doe nou niet alsof je niet weet waar ik het over heb,’ zegt ze. ‘Moet ik echt geloven dat je het niet expres doet? Dat je het serieus bent vergeten?’

‘Nee, echt, geloof me. Ik...’ Larry wil vloeken, wat orthodoxe joden is verboden. Larry slikt zijn woorden in, niet eens zozeer uit respect voor zijn zus, maar meer in de hoop zijn onschuld te bewijzen (dat hij niet zo’n vreemde eend in de bijt is als zij lijken te denken, dat hij geen dingen doet waar iemand aanstoet aan zou kunnen nemen), en hij eindigt stamelend en wel met zijn erewoord. ‘Ik zweer het,’ zegt hij.

‘Moet ik het je echt uitleggen?’

‘Ja.’

Dina slaat haar ogen ten hemel, wat ze al doet sinds Larry oud genoeg is om te begrijpen wat die blik betekent, en vermoedelijk al veel langer. Ze legt uit wat hij volgens haar heel goed weet, wat hij

– dat kan niet anders – expres doet.

‘Je loopt de tuin in. Je leest een boek,’ zegt ze, met onvervalste zusterlijke woede. ‘Je gaat op een stoel zitten, alsof het niets is.’

Bij die woorden recht Larry zijn rug, zet zich af tegen het aanrecht, stapt terug in de wereld van zijn overtredingen.

Hij gunt zich even de tijd en laat het bloed naar zijn wangen stromen, die rood worden, alsof hij naar believen van kleur kan veranderen, als een kameleon.

‘Dat is nog geen reden om te doen alsof ik een freak ben,’ zegt hij. ‘Gewoon een paar stomme regeltjes.’

Maar terwijl Larry – altijd al het opstandige broertje, het zwarte schaap en ja, de afvallige – het zegt, realiseert hij zich dat het voor Dina veel meer betekent.

Dat hij het huis verlaat. Iets leest ter ontspanning. En bovenal, dat hij de speciale sjivve-zitplaats afwijst – de lage stoel, de houten kist, de bank waar de kussens vanaf zijn gehaald. Het is te veel. De houding die al eeuwenlang wordt aangenomen, het rouwen met hangende schouders en lijkkbleek gelaat, dicht bij de grond, voor Dina symboliseert het pure verdriet.

Larry gooit olie op het vuur: ‘Of iemand echt rouwt hangt heus niet af van een of andere stomme stoel.’

Terwijl hij heel goed weet dat voor zijn zus de stoel cruciaal is.

Daar ligt Larry dan, ingeklemd in het smalle bed van zijn neefje, in de kleine kamer van zijn neefje, rillend onder een dun polyester dekbed in Dina’s vrieskoude huis waar de airco veel te hoog staat.

De slaap blijft uit, die eerste nacht van rouw. Larry probeert het met zazen maar het lukt hem niet zich los te maken van zijn eigen gedachten.

Hij wil ‘Papa’ schreeuwen. En hij wil ‘Mama’ schreeuwen. En het is die pure regressie, boven op het verdriet, die hem zo verontrust. Een volwassen man, gefrustreerd over zijn frustratie, die uit alle macht probeert zijn verdriet binnen te houden.

Larry was zelf al een eind op weg geweest, maar Dina had hem het laatste zetje richting kindertijd gegeven door hem het bed toe te wijzen van een elfjarige in plaats van haar dertigjarige broer onder te brengen in de logeerkamer, wat veel gepaster zou zijn voor een volwassen oom.

Maar de logeerkamer is de plek waar hun vader ziek was geworden toen hij met Pesach was komen logeren. Het is de plek waar hij weer op krachten was gekomen, tussen de vele bezoeken aan het ziekenhuis door, tot aan de laatste, noodlottige opname. Voor Dina was die kamer ondenkbaar.

Daarom dus dit smalle kinderbed voor Larry, die zich op zijn zij draait, zijn gezicht gekeerd naar de gloed van het aquarium van zijn neefje.

Hij baadt in het waterige licht dat ook de muur tegenover hem in een gloed zet, de vissen dobberen voor een plank vol enorme trofeeën zoals Larry ze – in de tijd dat hij nog sportte – nooit in de wacht heeft weten te slepen.

En nu wil hij ineens niet meer schreeuwen om zijn ouders, maar tégen zijn zus, kokend van woede, al zou hij niet precies kunnen zeggen waarom. Misschien vanwege het inmiddels verblindende licht van het aquarium, dat een slapeloze man wakker houdt? Misschien omdat ze toch al niet zo'n grote familie hebben en zijn zus niet in staat is geweest te voorkomen dat zijn vader doodging? Of misschien omdat Dina, ouder en wijzer, in de tijd dat Larry zelf de kwetsbare leeftijd had die zijn neefje nu heeft, niet in staat was geweest te voorkomen dat hun wispelturige moeder ervandoor ging met Dennis, haar bespottelijke newage-echtgenoot, en dat ze was verhuisd naar Marin County – het jonge bruidspaar, wier huwelijk was voltrokken op exact dezelfde dag dat hun geliefde vader met de get in handen had gestaan.

Hun moeder was na de scheiding voor de rabbinale rechtbank rechtstreeks doorgereden naar een *choepa* in Prospect Park. Ze had Larry gedwongen een van de palen vast te houden terwijl Dennis

met een Birkenstock-sandaal aan zijn dikke voet het glas stuktrapte.

Larry schudt zijn hoofd bij de herinnering, drukt een kussen tegen zijn gezicht, net zo lang tot hij sterretjes ziet en bedenkt dat hij misschien gewoon boos is op Dina omdat zij staat voor alles wat er nog rest van het enige gezin dat hij ooit heeft gekend.

Nu stonden ze er met z'n tweetjes voor, helemaal alleen.

Behalve dat Dina helemaal niet alleen is. Zij heeft haar man en haar drie kinderen, en haar clan van honderden gelovigen die nu een week lang de deur platlopen. Die zuidelijke joden, met hun Memphis en hun Graceland, die van geen ophouden of weggaan weten.

Overmand door uitputting en emotie, door het eindeloos analyseren van zijn verdriet, staakt Larry ten slotte zijn verzet en komt moeizaam uit bed. Hij rukt de stekker van het aquarium eruit met een kracht die grenst aan geweld en wanneer de kamer wordt overspoeld door een heilzame duisternis, slaakt hij een zucht van verlichting.

Op de tast kruipt Larry weer onder de deken van de jongen, stopt zichzelf in en laat zich meevoeren in het verrukkelijke zwart.

Maar hij kan het niet loslaten, er spoken gedachten door zijn hoofd aan dood en aarde, zand dat op een kist ploft, en aan de tastbare schim van een ziel die officieel loskomt van het lichaam – de geest van zijn vader die vrij rondwaart. Met zijn eigen lichaam languit in het smalle bed dat veel weg heeft van een doodskist, en stijf van het bijgeloof, is het net alsof Larry op het moment dat zijn vader is begraven, zijn eigen voormalige religieuze zelf heeft opgegraven.

Met gesloten ogen probeert hij zich keer op keer te laten meevoeren door de slaap. Maar zijn oren zijn gespitt op de vissen in het aquarium, hij maakt zich zorgen om hun welzijn.

Larry is bang dat hij, door de stekker eruit te trekken, het hele geval heeft uitgeschakeld, dat hij de vissen op de een of andere ma-

nier heeft verstikt, dat hij ze heeft ontverdrongen, of wat het woord ook maar is voor wezens die onder water ademen, heeft belet te doen wat het ook maar is dat ze doen.

Hij kan ze natuurlijk niet horen zwemmen, dus in plaats daarvan probeert hij zich te concentreren op het geluid van het waterfilter – probeert dat los te maken van het onbekende gezoem van alle elektrische apparaten in huis. Maar alles wordt overstemd door de brom van een onvermoeibare compressor die ergens vlak bij hem in de muur is verankerd, en die ijzige lucht door het ventilatierooster boven zijn bed blaast.

Dus doet Larry zijn ogen weer open, woelt nog wat, probeert te wennen aan het donker, in de hoop een zuil van luchtbelletjes te zien opstijgen uit die idiote aquariumpomp.

Hoewel hij weet dat het een irrationele angst is, is hij toch als de dood dat het gezin de volgende ochtend nog een reeks begrafenissen te wachten staat – allemaal zijn schuld, de schuld van de onnozele oom. Hij ziet al voor zich hoe ze zich, in begrafeniskledij, in de badkamer persen, dit keer gebogen over een van de statige toiletten die het huis rijk is – met stille spoelbak, speciaal voor welgestelden. Larry's neefje zal de ceremonie leiden terwijl zijn twee nichtjes, als baardragers, een schuimspaan vasthouden, zwaar van vis. De kinderen zullen toekijken hoe de vermoorde vissen naar hun laatste rustplaats zakken, net zoals ze dat de ochtend ervoor bij hun opa hebben gedaan.

Telkens wanneer Larry lijkt te worden meegevoerd door de slaap, halen de vissen hem terug en ten slotte stapt hij toch maar weer uit bed om dat stomme ding in te schakelen.

Met het licht weer aan geeft Larry zich over aan de eindeloosheid van de nacht, hij ligt in bed en mist zijn vader – houdt van zijn vader – zijn vader, die, met zijn witte baard en onwankelbare geloof, als enige uit Larry's vroegere bestaan, als enige in hun geïsoleerde gemeenschap, had gezien wie Larry werkelijk was, die van Larry had gehouden om wie hij was, en die de man die Larry uiteindelijk

was geworden in zijn hart had gesloten.

‘Laat één ding duidelijk zijn,’ had zijn vader gezegd, in zijn ziekenhuisbed. ‘Het komt goed met jou, in deze wereld en de volgende.’

‘Denk je?’ had Larry gezegd.

‘Weet je wat ik denk?’

‘Dat vraag ik je net.’

‘Ik denk dat het hiernamaals niet meer is dan een lange tafel waar iedereen aan zit, aan weerszijden, mannen en vrouwen –’

‘Huisdieren?’

‘Geen huisdieren,’ zei zijn vader.

‘Helemaal niet?’

‘Oké, dan,’ zei zijn vader. ‘De honden en katten onder tafel. Maar geen vogels. Ik kan het me niet voorstellen met vogels.’

‘Terecht,’ zei Larry.

‘Op die lange tafel, met een smetteloos wit kleed, staat geen eten en drinken, maar er liggen exemplaren van de Tora, voor iedereen een, zodat je in je eentje kunt lezen of met z’n tweeën kunt studeren.’

‘Dat zie ik wel voor me.’

‘En weet je wat er aan die tafel gebeurt?’

‘Nee, zeg eens?’

‘Het enige wat je doet, tot in de eeuwigheid, is studeren. Verder niets. Zonder gestoord te worden. Geen dag, geen avond, geen weekenden of feestdagen, geen *jemee chag* of *chol*. Want dit is het hiernamaals. Ononderbroken tijd – allemaal in dienst van één enkel doel.’

‘Oké.’

‘Daarom fungeert die ene plek zowel als Hemel als als Hel voor alle zielen die zich er hebben verzameld.’

Bij die woorden had zijn vader naar lucht gehapt, haast alsof hij ook een vis was.

‘Het zit zo,’ zei zijn vader. ‘Als je een goed hoofd en een goed hart hebt, als je het fijn vindt om de Tora te bestuderen en kennis te vergaren, is het voor jou de Hemel om tot in de eeuwigheid te kunnen studeren.’

Hij had zijn zoon aangekeken en Larry had geknikt.

‘Maar als je je tijd wilt verdoen met narrisjkat en rotzooi, met inhalige gedachten terwijl het geld op is, met schunnige gedachten terwijl je snikkel onder de grond ligt, dan is diezelfde tafel voor jou een marteling. Wie daar zit met een verkeerd hoofd bevindt zich in de Hel.’

Aan het bed van zijn vader gezeten dacht Larry even na over dit beeld.

Ergens vond hij het wel geestig en hij speelde met de gedachte een typisch Larry-grapje te maken. Maar omdat hij de zoon was van zijn vader, nam hij het ook serieus. Het beeld boezemde hem niet alleen ontzag in maar ook angst.

Zijn vader, die als geen ander Larry’s gedachten kon lezen, reikte met een hand vol levervlekken naar Larry’s hand, pakte hem vast en zei: ‘Ik weet zeker dat die plek in jouw geval de Hemel zou zijn.’

Larry’s adem stokte, niet van verbazing maar om iets weg te slikken, een golf van geruststelling bij het horen van zijn vaders vonnis.

‘Geloof me, Larry, het is niet erg dat je van je geloof bent gevallen. Deze periode in je leven – je denkt dat het voor eeuwig is, maar als je geluk hebt is het leven lang en zullen al die eeuwigheden op een dag vluchtig lijken. Dacht je dat ik dit had voorzien toen ik zo oud was als jij? Dat het ooit 1999 zou worden – de vooravond van een nieuw millennium – en dat ik afscheid zou moeten nemen van een knappe, volwassen zoon, omdat mijn dagen zijn geteld? Geloof me, ik voelde me toen al oud en dacht dat ik alles wist.’ Zijn vader gaf een krachteloos kneepje in Larry’s hand. ‘Je bent een goede jongen. En ik bid dat ik je pas tegenover me zie als je honderdtwintig bent. Voor jou, mijn lieve knul, zal die tafel, als het moment eenmaal daar is om eraan plaats te nemen, voelen als een zegening waaraan geen einde komt.’

II

De tweede dag van de sijnve is nog zwaarder dan de eerste.

Bij wijze van olijftak voor zijn zus blijft Larry de hele ochtend in de woonkamer bij het bezoek en hij gaat op de juiste stoel zitten, al kost het hem zijn rug.

Hij neemt vriendelijke woorden en goede wensen in ontvangst, knikt beleefd in reactie op elke wenkbrauw die wordt gefronst, al is het nog zo licht. Hij luistert naar het ene na het andere pathologisch toondove verhaal over de overleden ouders van anderen, over levens waaraan abrupt een einde is gekomen of waarvan het afscheid zich maar voortsleepte, over de laatste woorden, hij hoort de jammerklachten aan van degenen die de kans hebben gemist om de ogen te sluiten die nooit meer open zullen gaan.

Larry zou het liefst antwoorden: 'Leuk dat u me dit vertelt, maar uw dode vader kan me gestolen worden.'

In plaats daarvan slaagt hij erin zelf zijn wenkbrauwen te fronsen, op zijn beurt troost te bieden. Hij geeft een klopje op een been en een klopje op een rug, omhelst zelfs een keer iemand zo stevig dat hun beider keppeltje op de grond valt.

Telkens wanneer Larry een blik op de klok werpt, lijkt het alsof de wijzers stilstaan, of zelfs achteruitgaan. De meedogenloze zoon van Tennessee valt door de jaloezieën naar binnen en houdt Larry gevangen in een verblindend licht, hoe hij zijn hoofd ook draait.

Nadat hij zo lang als menselijkerwijs mogelijk is verkrampt op de lage stoel heeft gezeten, komt Larry moeizaam overeind en loopt op zijn sokken naar de hete patio achter het huis. Alle ogen zijn op hem gericht terwijl hij het gebod overtreedt.

Wanneer Larry zijn zus weer alleen in de keuken aantreft, is het bijna tijd voor het avondgebed, het Maäriev. Hij wil net de deur achter hen dichtdoen wanneer hij in de aangrenzende kamer de knieën van een vrouw hoort kraken. Het is een van de oudere leden van de synagoge die overeind komt om zich onbaatzuchtig over hen te ontfermen.

Larry blijft met de deurkruk in zijn hand staan en probeert uit alle macht zijn gedachten woordeloos op haar over te brengen: ‘Doe me een lol, behulpzame oude taart.’

De vrouw verstart onder zijn blik en strijkt dan haar rok glad, alsof ze daarvoor is opgestaan. Dan gaat ze langzaam weer zitten.

Larry kijkt weer naar Dina en ziet dat ze doodop is – het is niet het bezoek dat haar uitput, het is niet de rouw, het zijn niet de kinderen. Hij is het die zijn zus uitput.

Hij wacht tot haar blik verzacht.

Als dat niet gebeurt doet hij zijn mond open, ook uit angst dit kostbare moment van samenzijn verloren te laten gaan.

‘Ze blijven plakken,’ zegt Larry.

Wat kan Dina anders dan haar ogen ten hemel slaan?

‘Dit gaat nog vijf dagen zo door,’ zegt hij. ‘Dagen waaraan geen einde komt.’

‘Weet je waaraan geen einde komt, Larry? Weet je wat je zus niet nog de rest van de week kan verdragen – los van de mensen die blijven plakken?’

Larry denkt even na. En Larry geeft antwoord.

‘Mij?’ zegt hij.

‘Precies. Ik kan er niet meer tegen. Mijn man kan er niet meer tegen. En mijn lieve kinderen straks ook niet meer, dat zie ik nu al.’

Larry wil iets terugzeggen, maar met een geheven vingertje snoert zijn zus hem de mond.

Ze is nog niet klaar.

‘Luister goed, Larry. Ik kan je er niet op blijven wijzen dat deze mensen het goed bedoelen. Ik breng het niet op om elke twee minuten te moeten uitleggen dat vriendelijkheid per definitie goed is. Als jij per se iets negatiefs wilt zien in wat zuiver positief is –’

‘Zuiver?’ vraagt Larry. ‘Ik geef toe dat ze steun bieden, al die mensen, op een moment als dit. Maar je kunt dit alles,’ zegt hij, met een weids gebaar naar wat zich achter de keukenmuur bevindt, ‘toch moeilijk zuiver noemen?’

Dina slaat haar armen over elkaar. Zonder iets te zeggen daagt ze hem uit om verder te gaan.

‘Zuiver zou betekenen dat ze er ook allemaal nog zouden zijn als jij ineens niet-koosjer zou blijven, of anti-Israël. Of als je ineens lesbisch zou worden.’

‘Waarom zou ik ineens lesbisch worden?’

‘Oké, Avi dan. Als hij ineens homo zou worden.’

‘Avi, mijn man? Avi, die zelfs nu nog hitsig is – te midden van dit alles?’

‘Stuitend,’ zegt Larry. Dan, na even nadenken: ‘Ja. Avi de homo. Zouden ze in even groten getale zijn gekomen als dat het geval was?’

Het is een hypothetische kwestie.

Dina is duidelijk niet in de stemming voor morele vraagstukken. En hoewel ze gisteren nog zei dat hij zijn stem niet mocht verheffen, schreeuwt ze nu zelf, betrekkelijk hard: ‘Nu is het genoeg!’

Het geluid weergalmt.

Het kan niet anders of ze hebben het ook gehoord in de woonkamer en de eetkamer. Larry is zich scherp bewust van alle burens die zich verveeld ophouden bij de tafel met bagels en cakejes, met schalen vol *crudités*.

Hij weet dat ze even niet van de overdaad snoepen, dat ze dwars door de muur heen kijken, dat hun gebarsten en geknakte wortel-